

Natalia Zarzecka

„CRICOTEKA” – ŻYWE ARCHIWUM

Tadeusz Kantor wymieniany jest jako jeden z najwybitniejszych twórców teatru awangardowego XX wieku, szeroko znana i ceniona jest także jego twórczość plastyczna. Geniusz Kantora polegał również na tym, iż potrafił stworzyć warunki pozwalające na istnienie jego sztuki nawet wówczas kiedy jego zabraknie, od początku swej działalności pieczołowicie tworzył archiwum, gromadzące wszelkie świadectwa swoich osiągnięć artystycznych. Stworzył instytucję, która miała zapewnić trwanie jego sztuki, wyraził – życzenie stworzenia „Żywego Archiwum”. Nie chciał, aby jego dzieło zachowywane było w „martwym systemie bibliotekarskim” i ciemnych archiwach. Pragnął, aby idee przez niego stworzone, zachowane w pamięci uczestników spektakli i wystaw, a także zbiorach archiwalnych, przekazywane były przyszłym pokoleniom w stanie niezdeformowanym.

Funkcjonowanie Teatru Cricot 2 do 1981 roku

Teatr Cricot 2 założony został w 1955 roku przez Tadeusza Kantora, Marię Jareme, Kazimierza Mikulskiego. Był kontynuacją stworzonego w czasie okupacji przez Tadeusza Kantora Teatru Niezależnego, występowali w nim późniejsi członkowie Grupy Krakowskiej, która ukonstytuowała się jako Stowarzyszenie w 1957 roku.

Faktycznie Grupa istniała już od lat 30. Do tzw. pierwszej Grupy należeli m.in. Jonaś Stern, Maria Jarema, Janina Kraupe-Świdorska i inni, w okresie przedwojennym związany był z nimi także Tadeusz Kantor. W 1958 roku Stowarzyszenie otrzymało stały lokal wystawowy mieszczący się w Pałacu „Pod Krzysztoforami” przy ul. Szczepańskiej nr 2. To właśnie w Krzysztoforach przez następne 30 lat działał teatr Cricot 2 jako jedna z sekcji Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska.

Głównym założeniem tego Teatru, postrzeganego jako wyjątkowe zjawisko w skali światowej, było zaprzeczenie sposobu w jaki funkcjonują sceny „tradycyjne”, przez odejście od sztywnych i ograniczających struktur organizacyjnych, etatów, stałego repertuaru, określonej i narzuconej ilości premier. To wszystko – zdaniem Kantora – nie pozwalało na zaistnienie prawdziwego procesu twórczego, bez czego niemożliwe jest zrealizowanie żadnego spektaklu.

Tadeusz Kantor pragnął, aby jego teatr zawsze był niezależny, nie chciał żeby stał się „Instytucją”. Sposobem na ucieczkę od zinstytucjonalizowania było działanie w ramach Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska. W konsekwencji w la-

tach 1957–1981 wszystkie sprawy organizacyjne dotyczące bieżącej działalności teatru, załatwiane były przez biuro Stowarzyszenia.

W latach 70. i 80., gdy Cricot 2 osiągał coraz większe sukcesy, jego aktywność ograniczała coraz częściej funkcjonowanie Galerii „Krzysztofora”, która była miejscem prób i spektakli, ale także lokalem wystawowym artystów Grupy Krakowskiej, salą koncertową, miejscem spotkań z twórcami i miejscem sympozjów poświęconych sztuce.

Każdy powrót Cricotu z *tournée* zagranicznego determinował plany działalności Galerii. Tadeusz Kantor wciąż narzekał: „w jaki sposób pogodzić pracę Teatru Cricot 2 – wyjazdy, przyjazdy rekwizytów itp.” z kolei członkowie Grupy Krakowskiej skarżyli się:

„Wystawy mogły się odbywać tylko w przerwach, wtedy gdy teatr wyjeżdżał na *tournée*, najczęściej zagraniczne. Pojawił się problem finansowy, ponieważ teatr nie miał jeszcze wtedy sponsorów zagranicznych. W sprawozdaniu dla władz umieszczano nawet fikcyjne wystawy, aby tylko zdobyć fundusze na teatr. W grupie początkowo dyskretnie, później wyraźnie narastał bunt [...] wrzało, ale wszystko cichło gdy pojawiał się Kantor. Wszyscy zmieniali temat i wraz z nim zastanawiali się, jak poradzić sobie z różnymi problemami teatru”¹.

Wciąż wzrastała liczba zaproszeń na *tournée* zagraniczne jak i propozycji dotyczących prezentacji wystawowych, działań i dorobku artystycznego Tadeusza Kantora oraz Cricot 2. (Pomiędzy 25 I 1979 a 4 II 1979 rokiem w Palazzo delle Esposizioni w Rzymie, odbyła się wystawa „Teatr Cricot 2 i artyści z kręgu Teatru”. Ekspozycja, której komisarzem był Konstanty Węgrzyn, prezentowała zarówno malarstwo i obiekty teatralne autorstwa Tadeusza Kantora, jak i prace artystów skupionych wokół Cricot 2: Marii Jaremy, Kazimierza Mikulskiego, Waclawa i Lesława Janickich, Marii Stangret-Kantor, Romana Siwulaka, Andrzeja Welmińskiego, Zbigniewa Gostomskiego. Na wystawie zaprezentowano także dokumentację działań Cricot 2.)

Pojawiający się coraz częściej konflikt interesów pomiędzy artystami Grupy Krakowskiej a teatrem Tadeusza Kantora uświadomił Kantorowi konieczność stworzenia placówki organizacyjnej, zajmującej się wyłącznie sprawami teatru Cricot 2.

W październiku 1979 roku zespół – na zaproszenie Comune di Firenze oraz Teatro Regionale Toscana – wyjechał do Florencji, gdzie przebywał ponad rok, pracując nad nowym spektaklem „Wielopole, Wielopole”, którego premiera odbyła się 23 VI 1980 roku. Był to pierwszy spektakl zrealizowany z funduszy pochodzących wyłącznie z zagranicy.

Przed wyjazdem do Florencji, Tadeusz Kantor zwrócił się z prośbą o pomoc w znalezieniu lokalu dla potrzeb Teatru Cricot 2 do Konstantego Węgrzyna. Niewiele później Kantor oglądał już sąsiadującą z Muzeum Wyspiańskiego, świeżo odremontowaną kamieniczkę przy ul. Kanoniczej 5, „...i po pięciu minutach oglądania [...] powiedział TAK, jeżeli to jest możliwe to bierzemy...”².

W dniu 9 XI 1979 roku do Wydziału Kultury i Sztuki Miasta Krakowa, Urzędu Miasta Krakowa wpłynęło pismo Tadeusza Kantora:

„(...) zwracam się z propozycją przyznania lokali położonych przy ul. Kanoniczej 5 na cele Teatru Cricot 2. Przyznanie pomieszczeń na parterze i piwnic pozwoliłoby na definitywne załatwienie kłopotów

¹ J. Bereś, *O awangardzie w Polsce i w Krakowie*. Dokumenty i materiały Grupy Krakowskiej, Kraków 12 VI 1992, tom VII, s. 17–18.

² Na podstawie wywiadu z Konstantym Węgrzynem – 12 VI 1999 r.

lokalowych naszego teatru. W szczególności przyznany lokal wykorzystany byłby jako sala prób, ośrodek informacji i dokumentacji o Cricot 2 i galeria prezentująca obiekty teatralne, prace artystów malarzy – członków Teatru, jak również prace artystów z całego świata i Polski – przyjaciół z kręgu Cricot 2”³.

Lokal przy ul. Kanoniczej 5 w styczniu 1979 roku przeznaczony został na oddział BWA. Miała tam powstać Galeria Sztuki Współczesnej. Tymczasem dnia 12 listopada 1979 roku dyrektor ówczesnej filii BWA Krystyna Jóźkiewicz dowiedziała się, otrzymując ustne telefoniczne polecenie od dyrektora Wydziału Kultury i Sztuki magistra Mariana Fity „iż (...) decyzją Władz (...) należy przekazać Galerię do wyłącznej dyspozycji i użytkowania Tadeusza Kantora z przeznaczeniem na teatr Cricot 2 z tym, że Galeria pozostaje przy BWA, która ma nią administrować i prowadzić sprawy finansowe”⁴.

Ośrodek przejął etaty przyznane dla Oddziału BWA, które przez cały 1980 rok nadal było formalnym administratorem lokalu przy ul. Kanoniczej 5. Finanse pozyskiwano na działalność Galerii BWA, a przeznaczano na funkcjonowanie Ośrodka.

Pierwsza wystawa inaugurująca działalność (formalnie nieistniejącego jeszcze) Ośrodka Teatru Cricot 2 odbyła się 19 I 1980 roku.

W 1980 roku miała powstać jeszcze jedna instytucja związana z Teatrem Cricot 2, a mianowicie „Centrum informacji i dokumentacji Teatru Cricot 2” ze stałą siedzibą we Florencji, gdzie wtedy przebywał Tadeusz Kantor wraz z teatrem. Faktycznie Ośrodek florencki nigdy nie zaistniał formalnie, wszystkie prace związane z jego utworzeniem odbywały się w siedzibie włoskiej Cricot 2, czyli w zdesakralizowanym kościele przy ulicy Santa Maria we Florencji.

Ośrodek bliźniaczy do krakowskiego, miał się zajmować gromadzeniem dokumentów i publikacji, dotyczących historycznej i bieżącej działalności teatru Cricot 2, ukazujących ewolucję idei artystycznych Kantora oraz wpływy jakie na te idee, miały różne prądy sztuki współczesnej. Gromadzono tam materiały ikonograficzne, teksty teoretyczne, teksty krytyków, materiały Tadeusza Kantora, rejestracje audiowizualne prób, spektakli, wywiadów etc. W zbiorach znalazły się także dzieła oryginalne lub też zrekonstruowane przez Tadeusza Kantora: projekty sceniczne, przedmioty teatralne, manekiny, kostiumy, szkice, rysunki i obrazy⁵. Ośrodek florencki, którego powstaniem zajmował się Wiesław Borowski, funkcjonował jako centrum naukowo-dydaktyczne, archiwum, czytelnia, biblioteka, galeria. Działalność swoją zakończył wraz z wyjazdem Teatru Cricot 2 z Florencji, a wszystkie zebrane materiały zostały przekazane Ośrodkowi krakowskiemu.

Przez cały rok 1980 teatr Cricot 2 był nadal sekcją Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska:

„W kwestii Teatru Cricot 2 Walne Zebranie przyjęło za podstawę stan istniejący, tzn., że teatr Cricot 2 istnieje i działa w ramach Stowarzyszenia, uzyskując jedynie większą autonomię”⁶.

³ T. Kantor do Wydziału Kultury i Sztuki UMK 9 XI 1979 r.

⁴ „Załącznik do wyjaśnień dot. zaleceń pokontrolnych. Informacje odnośnie Galerii BWA przy ul. Kanoniczej 5 (dotyczy kontroli z czerwca 1979 r.), Archiwum Galerii Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki.

⁵ Pismo Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska do Wydziału Finansowego Urzędu Miasta Krakowa dotyczące sprawozdania z zarządzeń pokontrolnych, Kraków 31 III 1980 r.

⁶ Na podstawie włoskiego tekstu o Teatrze Cricot 2: Program spektaklu „Wielopole, Wielopole”, Kraków 1980.

Sprawy bieżące teatru załatwiane były w dalszym ciągu przez Stowarzyszenie, jak np.: prośba do Drukarni Narodowej z 14 X 1980 dotycząca druku 2000 egzemplarzy katalogu do spektaklu pt. „Wielopole, Wielopole”⁷.

W listopadzie 1980 roku pojawiła się po raz pierwszy możliwość formalnego oddzielenia Teatru Cricot 2 od Stowarzyszenia (pomimo tego, iż Ośrodek teatru Cricot 2 istniał już 11 miesięcy!).

„Na wysokich szczeblach zapadła, jak dotąd nie potwierdzona pisemnie decyzja, wydzielenia działalności Teatru z gestii Stowarzyszenia, czego konsekwencją było utworzenie Ośrodka Cricot 2 przy ul. Kanoniczej 5. Tam też przekazano część ruchomości teatralnych. Część rekwizytów przesłana została do Florencji, gdzie teatr posiada ośrodek, a część w charakterze depozytu znajduje się w pomieszczeniach Stowarzyszenia”⁸.

„Z dniem 1 I 1981 roku teatr Cricot 2 stał się jednostką samodzielną, podległą wprost Wydziałowi Kultury Urzędu Miasta Krakowa pod nazwą «Ośrodek Teatru Cricot 2»”⁹, taki zapis widnieje w piśmie Wydziału Finansowego Urzędu Miasta Krakowa do Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska z dnia 8 X 1981 roku to mylnie sugeruje, iż teatr został przekształcony w instytucję pod nazwą Ośrodek Teatru Cricot 2, której głównym celem było stworzenie archiwum dokumentującego działalność Teatru Cricot 2 oraz biura zajmującego się bieżącymi sprawami teatru. Cricoteka miała przejąć dotychczasowe obowiązki biura Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska. Nie powstała instytucja – «Teatr», lecz «Ośrodek Teatru»!¹⁰

Działalność i zasady funkcjonowania Ośrodka Teatru Cricot 2 od 1979 do 1990 roku

W dniu 16 marca 1981 roku Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa utworzony został Ośrodek Teatru Cricot 2. Decyzja ta była tylko formalnym potwierdzeniem faktu, że teatr Cricot 2 oddzielił się od Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska i posiadał własną placówkę zajmującą się stroną organizacyjną działalności Teatru.

Ośrodek Teatru Cricot 2 zainaugurował swoją działalność na rok przed formalnym powołaniem go do życia. Dnia 19 I 1980 roku przy ul. Kanoniczej 5 (wtedy jeszcze w Galerii BWA) otwarta została wystawa „Idee Teatru Cricot 2”, zorganizowana przez Konstantego Węgrzyna (dyrektora Ośrodka od 1981 do 1986 oraz w 1987 roku) i Krzysztofa Pleśniarowicza (kierownika administracyjnego w latach 1979–1980 Ośrodka Teatru Cricot 2. Późniejszego dyrektora Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora od 1994 do 2000 roku). Wystawa miała charakter otwarty w czym kryła się sugestia, że był to „dopiero początek gromadzenia materiału historycznego i ekspozycyjnego na temat rozwoju idei i dokonań artystycznych Teatru Cricot 2”¹⁰,

⁷ Pismo do Drukarni Narodowej, Archiwum Stowarzyszenia Grupy Krakowskiej – 2.

⁸ Sprawozdanie Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska dla Wydziału Finansowego Urzędu Miasta Krakowa z realizacji zarządzenia porowizyjnego, Kraków 27 X 1980 r.

⁹ Na podstawie pisma Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska do Wydziału Finansowego UMK, 8 X 1981 r.

¹⁰ Cele i założenia wystawy „Idee Teatru Cricot 2” (nazwa robocza), maszynopis, Archiwa BWA, 1979.

równocześnie „otwarty typ wystawy”¹¹ oznaczał, że była to „rewindykacja idei nadal rozwijających się, że Ośrodek funkcjonuje przy żywej placówce artystycznej”¹².

Półtoraroczny okres nieformalnego funkcjonowania Ośrodka pozwolił na określenie dokładnych zamierzeń instytucji. Wiadomo było, iż musiało powstać biuro zajmujące się organizacją spektakli Cricot 2.

Wystawa w Palazzo del Esposizioni w styczniu 1979 roku ujawniła także konieczność stworzenia placówki odpowiedzialnej za organizację działalności wystawieni- niczej Tadeusza Kantora i artystów z Cricot 2 oraz instytucji gromadzącej dokładną dokumentację działań i dokonań teatru i Kantora.

Stworzenie instytucji pełniącej te wszystkie funkcje, w oparciu o założenia Cricot 2, nie było rzeczą łatwą. Był to bowiem teatr, którego twórca odrzucił konwencjonalną stronę organizacji. Tadeusz Kantor nie chciał być ograniczany sztywnymi przepisami, nakazami, zobowiązaniami dotyczącymi przedkładania planu repertuarowego i okre- ślania przyszłych zamierzeń teatru, z których niewywiązywanie się oznaczało wycią- gnięcie konsekwencji nierzadko mocno represyjnych.

Osobą odpowiedzialną za kształt organizacyjno-administracyjnej strony Ośrodka był były pracownik m.in. Departamentu Kultury w Ministerstwie Kultury i Sztuki i Urzędzie Miasta Krakowa, a ówczesny dyrektor Przedsiębiorstwa Państwowego „Dzieła Sztuki i Antyki – Desa” na południową Polskę, Konstanty Węgrzyn. Stworzo- na przez niego struktura organizacyjna była zbliżona do struktury organizacyjnej te- atru. Zakładała, między innymi, etaty dla aktorów. Ten punkt jednak został odrzucony przez Tadeusza Kantora jako zbyt przybliżający do struktur profesjonalnego teatru. Tadeusz Kantor pragnął mieć absolutnie wolną rękę w kwestii angażowania i odwoły- wania aktorów. Etaty natomiast stwarzały istotne ograniczenia. Każdy bowiem kon- trakt zawierał określoną procedurę przede wszystkim dotyczącą zwolnień. Aktor nie mógł być usunięty z dnia na dzień, a Tadeusz Kantor „kiedy chciał kogoś wyrzucić – to wyrzucał go natychmiast”¹³. Reszta planu organizacyjno-administracyjnego Ośrodka została przez Tadeusza Kantora zaakceptowana. Powstała instytucja, której statutowym celem było wspieranie działań teatralnych i plastycznych Tadeusza Kantora, zajmowa- nie się pomocą w przygotowaniu i eksploatacji spektakli, a także organizacją ekspozycji Tadeusza Kantora oraz gromadzenie wszelkiej dokumentacji aktywności Teatru Cricot 2 i jego twórcy.

Archiwum, zespół do organizacji wystaw oraz biuro teatru to główne działy Ośro- dka Teatru Cricot 2. Kształt struktury prawno-administracyjnej Ośrodka był daleko idącym kompromisem władz wobec Tadeusza Kantora. Jedyнным planem, jaki składał Ośrodek w Wydziale Kultury i Sztuki Urzędu Miasta Krakowa dotyczącym swojej aktywności, był plan finansowy. Pomimo iż zajmował się stroną organizacyjną działal- ności teatru, nie dostarczał projektu repertuarowego, który był jednym z ważniejszych dokumentów, jakie składały teatry profesjonalne.

Ośrodek Teatru Cricot 2 nie prowadził, także w sensie formalnym (to znaczy nie dostarczał planu) współpracy międzynarodowej. Faktycznie jednak w latach 80. teatr Cricot 2 przebywał przede wszystkim za granicą, odbywając *tournee* lub też pracując nad nowymi spektaklami. Nie musiał jednak składać planu dotyczącego współpracy

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Na podstawie wywiadu z Konstantym Węgrzynem – 12 VI 1999 r.

międzynarodowej, dlatego iż wszystkie koszty wyjazdów i pobytów pokrywane były przez stronę zapraszającą, nie zwiększało to zatem funduszy przyznawanych na działalność Ośrodka¹⁴.

Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miasta Krakowa decydował jedynie o przyznaniu środków na finansowanie działalności Ośrodka oraz o limicie etatów (wyłącznie pracowników Ośrodka, nie pracowników teatru Cricot 2). Liczba etatów poza okresem 1980–1981 kiedy było ich trzy, w późniejszych latach wynosiła od trzynastu do szesnastu.

Dyrektora Ośrodka Teatru Cricot 2 powoływał prezydent Miasta Krakowa, opierając się na propozycji przedstawionej przez Tadeusza Kantora. Osoba ubiegająca się o stanowisko dyrektora musiała być zaakceptowana przez Kantora, nie zaś przez odpowiednie Stowarzyszenia artystyczne i twórcze czy też partię i związki zawodowe. Fakt ten był szczególnym wyrazem akceptacji władz dotyczącym autonomii Teatru Cricot 2 i Ośrodka postulowanej przez Tadeusza Kantora.

Wydział Kultury finansował Ośrodek teatru Cricot 2, nigdy jednak nie finansował podróży i produkcji spektakli – koszty te ponosili zapraszający teatr Cricot 2. I tak: przedstawienie „Wielopole, Wielopole” w całości sfinansowane zostało przez władze regionu Toskanii, spektakl „Niech szczeną artyści” był koprodukcją Institut für Moderne Kunst z Norymbergii oraz Centro di Ricerche Teatrali z Mediolanu „Nigdy już tu nie powrócę” to koprodukcja Centro di Ricerche Teatrali, berlińskiego Kulturstadt oraz Festival d’Automne i Centre Georges Pompidou z Paryża, ostatni spektakl „Dziś są moje urodziny” zrealizowany został przez Centro di Ricerche Teatrali, Festival d’Automne i Centre Georges Pompidou oraz l’Hebbel Theatre z Berlina.

Wyjazdy organizowane były przez biuro Ośrodka oraz Państwową Agencję Artystyczną „PAGART”, która spełniała rolę impresariatu wszystkich *tournée* zagranicznych, każdego polskiego artysty i zespołu (teatralnego, muzycznego, baletowego, operowego itp.), który chciał wystąpić poza granicami Polski. „PAGART” posiadał monopol na organizację tego rodzaju działalności, pobierał przy tym z każdego uzyskanego zysku za występy artystów 15% prowizję. Ze swojej strony agencja zapewniała diety artystom, nocleg oraz transport.

W przypadku teatru Cricot 2, negocjacje dotyczące wynagrodzeń za przedstawienia, diet dla aktorów, odpowiednich sal na próby i spektakle, a także zakwaterowania, załatwiał Ośrodek Teatru. „PAGART” jednak oficjalnie zawierał kontrakty, pobierając 15% prowizję od wysokich zysków osiągniętych przez teatr.

W latach 1980–1990 Cricot 2 odbył wiele światowych *tournée*, odwiedzając ze swoimi spektaklami prawie wszystkie kontynenty¹⁵.

Biuro administracyjne Ośrodka zajmowało się wszystkimi sprawami związanymi z powstawaniem spektakli. Zlecało wykonanie kostiumów, rekwizytów, obiektów teatralnych (często zamówienia były dosyć nietypowe, przykładowo: Tadeusz Kantor do spektaklu „Niech szczeną artyści” potrzebował szkieletu konia, do innego np. celuloиду itp). Wyszukiwało lokale, w których odbywały się próby spektakli, organizowało przedstawienia w kraju, prowadziło działalność wydawniczą, przede wszystkim mate-

¹⁴ Pismo Ośrodka Teatru Cricot 2 do Wydziału Kultury i Sztuki UMK, Archiwum „Cricoteki” 20 VII 1988.

¹⁵ Wykaz wyjazdów Teatru Cricot 2 w latach 1980–1990, na podstawie „Szkic do Kalendarium Tadeusza Kantora”, opracowanie Józef Chrobak, katalog do wystawy „Kantor Informel” czerwiec–lipiec 1999, Starmach Gallery, Kraków.

riałów reklamowych towarzyszących spektaklom, obejmującą druk katalogów aktualnych i przyszłych spektakli, afiszy, zaproszeń i informatorów o historii teatru Cricot 2, teczek z rysunkami towarzyszącymi każdemu przedstawieniu, a także tekstów teoretycznych i manifestów autorstwa Tadeusza Kantora¹⁶.

Biuro załatwiało także wszystkie formalności związane z wyjazdami teatru Cricot 2, począwszy od rokowań, przez odprawy celne, uzyskiwanie zgody na wyjazd aktorów oraz pobranie paszportów, po organizację transportu rekwizytów, odpowiednie ich opakowanie i zabezpieczenie¹⁷.

Drugą gałęzią działalności Ośrodka była organizacja wystaw Tadeusza Kantora i Teatru Cricot 2, zarówno tych towarzyszących spektaklom, jak i indywidualnych. Ekspozycje towarzyszące *tournée* teatru, wpisywane były do kontraktu podpisywanego z zapraszającym, który nierzadko pokrywał także koszty związane z organizacją wystawy, wydrukowaniem katalogu, przewiezieniem wystawy.

W latach 1980–1990 do najważniejszych wystaw zrealizowanych przez Ośrodek należały:

- 1980 – „Idee Teatru Cricot 2”,
- 1981 – „Artyści Teatru Cricot 2”,
- 1982 – „Artyści Teatru Cricot 2”,
- 1983 – „Partytury spektakli Teatru Cricot 2”,
- 1984 – „Obiekty teatralne Teatru Cricot 2”,
- 1985 – „Klasa szkolna” – dzieło zamknięte,
„Witkacy i teatr Cricot 2”
Wystawa dokumentacji prasowej
„Sytuacja Teatru Cricot 2 w opinii światowej”,
- 1985/86 – Dokumentacja spektaklu „Niech szczeną artyści”,
- 1986 – Wystawa publikacji światowych o Teatrze Cricot 2,
Plakaty Teatru Cricot 2,
- 1987 – Rysunki Tadeusza Kantora, Projekty Tadeusza Kantora
do spektakli „Szewcy” i „Balladyna”,
- 1988 – „Katedry Barcelońskie”, „Dalej już nie”, Wystawa fotografii
K. Pollescha „Z prób Teatru Cricot 2”,
- 1989 – Wystawa rysunków Tadeusza Kantora,
- 1990 – Wystawa rysunków „Dziennik z podróży” Tadeusza Kantora,
Wystawa rysunków „Cricotages” Tadeusza Kantora.

Ważniejsze wystawy poza „Cricoteką”:

- 1983 – Paryż, 1983, „Trupa Teatru Cricot 2 i jej Awangarda”,
Centrum Georges’a Pompidou,
- 1984 – Los Angeles, „teatr Cricot 2”,
- 1984 – Paryż, „Theatre de Paris” – historia Teatru Cricot 2,
- 1984 – Bouenos Aires, „Idee Teatru Cricot 2”,
- 1985 – Nowy Jork, Dokumentacja spektakli „Umarła klasa”,
„Wielopole, Wielopole”, „Niech szczeną artyści”,

¹⁶ Pismo Ośrodka Teatru Cricot 2 do Wydziału Kultury z prośbą o wywiezienie materiałów reklamowych, Archiwum „Cricoteki”, 28 XI 1985 r.

¹⁷ Pismo Ośrodka Teatru Cricot 2 do Urzędu Celnego, Archiwum „Cricoteki”, 8 VII 1985 r.

- 1985 – Avignon „Wystawa malarstwa i teatru”,
- 1985 – Tel Awiw, Wystawa historii Teatru Cricot 2,
- 1985 – Saloniki, Teatr Cricot 2,
- 1986 – Warszawa, Artyści Teatru Cricot 2 w Galerii Foksal.

Ośrodek Teatru Cricot 2 posiadał jeszcze jeden dział, a mianowicie archiwum, gromadzące dokumentację działalności Kantora i jego teatru.

W roku 1986 nastąpiła zmiana na stanowisku dyrektora Ośrodka, pełniący tę funkcję od 1980 roku Konstanty Węgrzyn ustąpił, jego następcą był jako dyrektor p.o. Sylwester Stanisławski, a następnie dyrektorem został Zenon Hajduga – były dyrektor administracyjny (w latach 1972–1975) Starego Teatru oraz Opery i Operetki w Krakowie¹⁸. W 1988 roku powrócił Konstanty Węgrzyn, a następnie od 1989 roku dyrektorem był Janusz Jarecki – wcześniej kierownik administracyjny Ośrodka, a także tłumacz i aktor Teatru Cricot 2¹⁹.

Tadeusz Kantor, chcąc wprowadzić nowego dyrektora administracyjnego Zenona Hajdugę w specyficzną działalność Ośrodka, przedstawił główne założenia instytucji, uznając za najważniejszy dział Ośrodka archiwum, które jak mówił było „jądrem Ośrodka i jego racją istnienia”²⁰, którego celem było „wierne przekazanie następnemu pokoleniu całości idei Teatru Cricot 2 i samej twórczości”²¹ Tadeusza Kantora.

„(...) Dzisiaj ważniejszą niż samo dzieło i jego sukcesy staje się dla mnie potrzeba PRZEKAZANIA moich kilkadziesiąt lat trwających doświadczeń, idei, metod pracy (...) JEST TO MÓJ CEL OBECNIE NAJWAŻNIEJSZY (...) Tę rolę przekazu ma spełniać Ośrodek Teatru Cricot 2 i Archiwum Ośrodka, jego dział najważniejszy (...)”²².

Archiwum pełniło podwójną rolę Muzeum i Instytutu naukowego.

„Charakter muzealny Archiwum jest zasadniczy i konieczny. Bez niego nie istnieje rozwój sztuki i kultury. Muzeum przechowuje dzieła, zdobycze, doświadczenia, idee. Nie pozwala ginąć przeszłości i tradycji. Zapewnia ciągłość rozwoju kultury. Tym celom służy Ośrodek jako muzeum zachowuje całość działalności i twórczości teatralnej i malarskiej Tadeusza Kantora i twórczości zespołu... drobniaczko dokonywany zbiór materiałów dokumentujących ma służyć przede wszystkim celom naukowym i dydaktycznym. Trwające kilkadziesiąt lat doświadczenia moje i zespołu aktorskiego zawarte w kolejnych ETAPACH ROZWOJU IDEI winny być przekazane następnej generacji sztuki aktorskiej, teatrologii i sztuk wizualnych”²³.

Archiwum gromadziło materiały fotograficzne, filmowe zapisy prób, spektakli, wywiadów, recenzje, artykuły, katalogi, programy, afisze, książki i inne wydawnictwa o Teatrze Cricot 2, a także teksty teoretyczne, manifesty, eseje, partytury spektakli autorstwa Tadeusza Kantora. Cała zebrana dokumentacja była następnie segregowana, katalogowana i opatrywana stosownym komentarzem. Pomocy metodycznej przy powstawaniu archiwum i biblioteki Ośrodka udzielali specjaliści, m.in. ówczesny zastępca kierownika Zakładu Informacji Naukowej Biblioteki Narodowej w Warszawie Ewa

¹⁸ Na podstawie wywiadu z Zenonem Hajdugą, 29 V 1999 r.

¹⁹ Na podstawie wywiadu z Januszem Jareckim, 15 V 1999 r.

²⁰ Tekst oświadczenia Tadeusza Kantora, Archiwum „Cricoteki”, 1986.

²¹ Tamże.

²² List od Tadeusza Kantora do Ministra Kultury i Sztuki, Archiwum „Cricoteki”, 8 X 1986 r.

²³ List od Tadeusza Kantora do Ministra Kultury i Sztuki, Archiwum „Cricoteki”, ok. 1987 r.

Krysiak²⁴, dyrektorem archiwum została Anna Halczak absolwentka polonistyki UJ, wieloletnia asystentka Tadeusza Kantora.

Dział Archiwum zajmował się także urządzaniem ekspozycji związanych z upowszechnianiem idei artystycznych Tadeusza Kantora i Teatru Cricot 2, jak również nawiązywaniem kontaktów z ośrodkami teatrologicznymi i uniwersyteckimi oraz innymi centrami interesującymi się problematyką Teatru Cricot 2.

W Archiwum gromadzono także obiekty i maszyny teatralne ze spektakli, eksponowane na wystawach o historii Teatru Cricot 2 jako dzieła sztuki, oraz na indywidualnych wystawach Tadeusza Kantora. Ośrodek powołał bowiem komisję w skład której weszli: prof. Mieczysław Porębski, Zofia Gołubiew – ówczesny konserwator Muzeum Narodowego w Krakowie, Konstanty Węgrzyn, Krzysztof Miklaszewski – historyk teatru, która uznała obiekty i maszyny teatralne ze spektakli Teatru Cricot 2 za dzieła sztuki.

Dnia 7 czerwca 1989 roku decyzją Prezydenta Miasta Krakowa Ośrodek Teatru Cricot 2 otrzymał nową nazwę „Cricoteka” – Ośrodek Teatru Cricot 2²⁵.

„(...) określenie «Cricoteka» powstało z połączenia nazwy Teatru Cricot oraz wyrazu «teka» pochodzącego od starogreckiego theke i oznaczającego «miejsce schowania». We współczesnej polszczyźnie ów hellenizm może oznaczać ujednoczony tematycznie zbiór archiwaliów, rysunków lub artykułów, albo też rodzaj «opakowania» zbioru dokumentów, uporządkowanych według określonego klucza (...)»²⁶.

Teorie na temat autorstwa nazwy Cricoteka są dwie: według pierwszej – stworzył ją na podobieństwo włoskiej „Pinakoteki” Tadeusz Kantor, będąc we Florencji (w latach 1979–1980), według drugiej – wymyśliła ją aktorka Teatru Cricot 2 Lila Krasicka.

Cricoteka – Ośrodek Teatru Cricot 2, była instytucją podległą Wydziałowi Kultury Urzędu Miasta Krakowa, finansowaną poprzez dotacje uzyskiwane z Funduszu rozwoju Kultury oraz wpływy ze sprzedaży biletów i wydawnictw, a także z dobrowolnych wpłat, darowizn, zapisów osób prawnych i fizycznych i innych źródeł.

Statutowym celem Cricoteki było upowszechnianie i dokumentowanie idei Tadeusza Kantora i stworzonego przez niego Teatru Cricot 2. Realizowała swe cele, gromadząc wszelkie materiały dokumentujące historię działalności Teatru Cricot 2 w kraju i poza granicami, a także materiały dokumentujące teatralną i malarską twórczość Tadeusza Kantora.

Struktura organizacyjna „Cricoteki” obejmowała: archiwum – zajmujące się działalnością dokumentacyjną, naukową, wystawienniczą i wydawniczą oraz popularyzatorsko-informacyjną, zespół techniczny – spełniający funkcje usługowe dla potrzeb Teatru Cricot 2 oraz Ośrodka, biuro – spełniające funkcje administracyjno-finansowe.

„Cricoteka” prowadziła swą działalność na podstawie ustalonego przez dyrektora planu rzeczowo-finansowego. Ośrodek Teatru Cricot 2 był instytucją łączącą w sobie trzy organizmy: biuro teatru, galerię i archiwum. Stworzony był przez i dla Tadeusza Kantora, on też nadzorował i kierował jego funkcjonowaniem nie tylko jako twórca teatru, dostarczającego materiałów „Cricotece”, ale przede wszystkim jako dyrektor (nigdy formalny).

²⁴ Pismo do Dyrektora Biblioteki Narodowej w Warszawie, Archiwum „Cricoteki”, 14 IX 1987 r.

²⁵ Decyzja nr 63/89 Prezydenta Miasta Krakowa w sprawie zmiany nazwy oraz statutu Ośrodka Teatru Cricot 2 w Krakowie, Archiwum „Cricoteki”, 7 VI 1989 r.

²⁶ K. Pleśniarowicz, *Kantor – Artysta końca wieku*, Wrocław 1998, s. 301.

Przez dziesięć lat, przy pomocy wiernie oddanych mu współpracowników, tworzył archiwum gwarantujące, iż jego cały dorobek artystyczny nie zniknie z chwilą jego śmierci i w momencie gdy teatr Cricot 2 zakończy swoją działalność, „Cricoteka” nie zaprzestanie swego funkcjonowania, ale rozpocznie następny etap w swojej historii. Wykorzystując zasoby archiwum, przekaze idee przeszłości.

Działalność „Cricoteki” po śmierci Tadeusza Kantora, do utworzenia nowej „Cricoteki” (8.12.1990–21.06.1993)

Dnia 8 grudnia 1990 roku zmarł Tadeusz Kantor. Odszedł nie ukończywszy swojego ostatniego spektaklu „Dziś są moje urodziny”, którego premiera odbyła się 10.01.1991 roku w Tuluzie. „Kantor – ostatnie ostrzeżenie. Nie ma go już, ale jego spektakl jest porywający”²⁷ – pisał Chantal Aubry na łamach „La croix”, dodając, że „premiera w Tuluzie rozwiała wszelkie wątpliwości co do słuszności decyzji o pokazaniu dzieła po śmierci Kantora”²⁸.

Po premierze w Tuluzie, spektakl pokazano jeszcze w Paryżu, Mabegue, Nimes, następnie zespół Teatru Cricot 2 udał się na *tournee* (przedstawiając oprócz „Dziś są moje urodziny”, także „Umarłą klasę”). Przedstawienia odbyły się m.in. w Berlinie, Nowym Jorku, Montrealu, Zurychu, Strasburgu oraz w Polsce. Ostatni spektakl Teatru Cricot 2 odbył się w 1992 roku w Pradze – zakończył on trwającą od 1955 roku wielką karierę Teatru.

Konsekwencje śmierci Tadeusza Kantora dla Cricot 2 i dla „Cricoteki” były ogromne. Teatr po dwóch latach działalności bez Tadeusza Kantora przestał istnieć. „Cricoteka” natomiast miała trwać dalej. Nie było to jednak takie oczywiste przede wszystkim dla władz miasta, które niedługo przed śmiercią Kantora obiecały przyznać nowy lokal dla ośrodka. Tymczasem

„(...) Decyzją Administracji Nieruchomości Kapituły Metropolitalnej w Krakowie z dnia 5 stycznia 1990 roku Cricoteka musi opuścić zajmowany lokal przy ul. Kanoniczej 5 do dnia 23 maja 1991 roku”²⁹.

Nowa siedziba miała znajdować się przy ul. Łobzowskiej.

„(...) Po śmierci Kantora władze krakowskie wycofały się z obietnic i zobowiązań. Jeszcze jesienią 1990 roku planowano oddanie zespołowi Teatru Cricot 2 oraz Cricotece starej elektrowni przy ul. Łobzowskiej. Były już podobno przygotowane odpowiednie pisma, których wiceprezydent Miasta ponoć nie zdążył wręczyć Kantorowi. Były, nie były – nie wiadomo, bo gdy Kantor umarł, okazało się, że istnieją istotne przeszkody, które uniemożliwiają przekazanie budynku przy ul. Łobzowskiej jego współpracownikom. Główną przeszkodą jest – wedle krakowskich władz – stacja transformatorowa elektrowni, której podobno nie da się wymontować. Tymczasem Cricoteka wynajęła fachowców, którzy po dokonaniu wnikliwych oględzin stwierdzili, że jest to możliwe. Kolejnym argumentem władz, który właściwie zamyka dyskusję, jest brak funduszy na remont. Koło się zamyka. Budynek niszczeje, Cricoteka wegetuje(...)”³⁰.

²⁷ A. Ciesielski, *Ostatnie dzieło Kantora*, „Czas Krakowski” nr 25, 30 I 1991 r.

²⁸ Tamże.

²⁹ Pismo od „Cricoteki” do Wojewody Krakowskiego z dnia 12 VI 1990 r.

³⁰ J. Tyszka, *Chocholi taniec*, „Gazeta Wyborcza” nr 169 AV, 20 VII 1992 r.

Kwestia siedziby została szczęśliwie rozwiązana, bowiem krakowska Kuria zgodziła się na dalsze użytkowanie lokalu przy ul. Kanoniczej 5 przez „Cricotekę”, zobowiązała się także przez okres następnych trzech lat nie podnosić czynszu (1992–1995).

Problem siedziby nie był jednak jedynym, który miała do rozwiązania „Cricoteka”. Przez pierwsze dwa lata po śmierci Tadeusza Kantora, teatr Cricot 2 nadal funkcjonował, odbył nawet światowe *tournee*. Biuro Ośrodka miało więc pełne ręce pracy przy organizacji wyjazdów. Prowadziło swoją normalną działalność, załatwiając wszystkie sprawy dotyczące Teatru, od sporządzania rekwizytów, przez formalności związane z wyjazdami zagranicznymi, po organizację wystaw w „Cricotece” i wystaw towarzyszących spektaklom.

W latach 1991–1992 odbyły się w „Cricotece” następujące wystawy:

1991

- „Tadeusz Kantor – rysunki do ostatniego spektaklu”
- „Tadeusz Kantor – Katedry”
- „Przedmioty i obiekty teatralne”
- „Tadeusz Kantor – notatki do spektaklu „Niech szczeną artyści”
- „Klasa szkolna. Pokój dzieciństwa”

1992

- „Teatr Cricot 2. Lata pięćdziesiąte”

Cricoteka uczestniczyła również w organizacji wystaw poza swoją siedzibą, zarówno w Polsce, jak i za granicą m.in.:

1991

- „«Teatr miłości i śmierci» Biennale di Venezia”
- „Tadeusz Kantor, rysunki do ostatniego spektaklu”, Galeria Foksal, Centrum Georges’a Pompidou, Theatre, Sinpel w Antwerpii,
- „Tadeusz Kantor – Katedry” – Centrum Georges’a Pompidou”,

1992

- Tadeusz Kantor, rysunki do spektaklu „Dziś są moje urodziny”, Bibliotheque Municipale Orlean
- „Wielki Ambalaż końca XX wieku”, BWA Bielsko-Biała
- „Tadeusz Kantor”, Messyna, EXPO, Sewilla
- „Wielki Ambalaż końca XX wieku” – Zamek Książąt Pomorskich – BWA Szczecin
- „Wielki Ambalaż końca XX wieku” – BWA Częstochowa
- „Barykady” Galeria Krzysztofory
- Tadeusz Kantor „Twórczość Plastyczna” (1915–1990), Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku

Wraz z decyzją o rozwiązaniu Teatru Cricot 2, zakończyło się funkcjonowanie biura teatru. Zabrakło ogniwa dostarczającego pracy, zezwalającego na dalszą aktywność Ośrodka jako zaplecza organizacyjnego teatru.

Na pierwszy plan wysunęła się działalność archiwum, przez Kantora uważana od dawna za najważniejszą, w którym zgromadzona została „Wszelka dokumentacja Teatru Cricot 2 – manifesty, teksty teoretyczne, również te niedrukowane, recenzje, programy teatralne, katalogi wystaw, afisze, plakaty, fotografie, książki, numery okazowe

czasopism zagranicznych i krajowych w całości lub w części poświęcone Cricot 2, teksty prac naukowych, nagrania konferencji prasowych, wywiadów, spektakli itp.”³¹

Wskazywało to na przyszły profil działalności Cricoteki polegający na upowszechnianiu dorobku twórczego Tadeusza Kantora. Trwały dyskusje na temat przyszłości Cricoteki oraz Teatru Cricot 2, powstało nawet Stowarzyszenie Teatru Cricot 2, które jednak szybko rozwiązało swoją działalność. Andrzej Welmiński postulował stworzenie teatru na nowo. Niemniej bez Tadeusza Kantora było to niemożliwe.

Od 1992 roku „Cricoteka” wpisana została na listę instytucji kultury podległych województwie krakowskiemu. Do 1992 roku podlegała Prezydentowi Miasta. Ta zmiana jednak nie przyniosła jeszcze żadnych istotnych decyzji, dotyczących przyszłości Ośrodka.

Pomimo niepewnej przyszłości „Cricoteka” rozpoczęła starania o uzyskanie lokali przy ul. Siennej 7.

„Wolał Tadeusza Kantora było (...) zachowanie w stanie nienaruszonym Jego pracowni..., w której tworzył w ostatnich latach swego życia. Według jego życzenia miał to być rodzaj «aneksu» Cricoteki, wraz z galerią dzieł, urządzonej na zaadaptowanym przez Niego strychu, administrowanego przez Cricotekę...”³².

Poważnym problemem była także kwestia regulacji prawnych. Wtedy jeszcze nieznowelizowana Ustawa o prawach autorskich nie dookreślała sposobu i możliwości upowszechniania dorobku twórczego Tadeusza Kantora.

„(...) w świetle prawa Cricoteka, której Tadeusz Kantor powierzył swoją twórczość, nie może nią dysponować, nie posiada bowiem uprawnień do działalności zmierzającej do udostępniania i publikowania dzieł Kantora”³³.

Pod koniec 1992 roku przyszła działalność „Cricoteki” Ośrodka Teatru Cricot 2 była wielką niewiadomą. Konieczne było stworzenie struktury o odpowiednich podstawach prawnych i administracyjnych, pozwalających „na funkcjonowanie tej placówki zgodnie z kierunkiem (...) idei i teorii artystycznych (...)”³⁴ Tadeusza Kantora.

Funkcjonowanie i działalność „Cricoteki” Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora 1993–1999

Zarządzeniem nr 83/93 wojewody krakowskiego z dnia 21 VI 1993 roku w sprawie zmiany nazw oraz nadaniu statutu niektórym państwowym instytucjom kultury w województwie krakowskim, zmieniono nazwę z „Cricoteka” – Ośrodek Teatru Cricot 2 na Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka oraz nadano nowy statut.

Celem „Cricoteki” Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora

³¹ T. Kantor, *Teatr Cricot 2 1955–1988*, informator, Kraków 1988.

³² Pismo „Cricoteki” do Ministra Kultury i Sztuki dr. Marka Rostworowskiego, Archiwum „Cricoteki”, 19 IV 1991 r.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

„(...) jest utrwalanie dorobku artystycznego Tadeusza Kantora oraz udostępnianie i popularyzacja jego idei i twórczości teatralnej i plastycznej”³⁵.

Realizując główny cel funkcjonowania, „Cricoteka” gromadzi, naukowo opracowuje i udostępnia materiały audiowizualne, publikacje, materiały fotograficzne dotyczące działalności Tadeusza Kantora i jego Teatru. Organizuje ekspozycje, udostępnia w celu upowszechniania całokształtu twórczości artystycznej Tadeusza Kantora obrazy, rysunki, rzeźby i obiekty. Prowadzi także działalność wydawniczą oraz współpracuje z osobami i instytucjami w kraju i za granicą w zakresie utrwalania i udostępniania dorobku twórczego Tadeusza Kantora.

Cricoteką kieruje dyrektor i jego zastępca – powoływany i odwoływany przez wojewodę krakowskiego, po zasięgnięciu opinii właściwych stowarzyszeń twórców.

Dyrektor jest odpowiedzialny za całokształt działalności „Cricoteki”, organizuje działalność archiwalną, wydawniczą i wystawienniczą, odpowiada za gospodarkę mieniem i środkami finansowymi.

Struktura organizacyjna Ośrodka obejmuje archiwum, pracownię artysty wraz z galerią, biuro administracyjno-finansowe, dział wystaw i konserwacji zbiorów.

Archiwum gromadzi, przechowuje, udostępnia i opracowuje naukowo wydawnictwa dotyczące twórczości Tadeusza Kantora (rękopisy, rysunki, fotografie, klisze, filmy, taśmy wideo, druki-dokumenty, publikacje książkowe). Pracownicy archiwum udzielają informacji rzeczowych i bibliograficznych, współpracują przy organizacji wystaw, oprowadzają zwiedzających po Muzeum, udostępniają materiały na taśmach wideo, współuczestniczą przy powstawaniu publikacji, sprzedają wydawnictwa, plakaty.

Za Pracownię i sąsiadującą z nią Galerię Tadeusza Kantora przy ul. Siennej 7 odpowiada jej kurator – zastępca dyrektora. Sprawując merytoryczną opiekę nad dziełami sztuki znajdującymi się w pracowni, organizuje wystawy czasowe w galerii.

Pracownicy działu wystaw i konserwacji zbiorów zabezpieczają, katalogują, konserwują eksponaty, przygotowują i nadzorują ich transport. Uczestniczą także bezpośrednio w pracach przy wystawach.

W „Cricotece” funkcjonuje także Komisja Zakupu Muzealiów, opiniująca i rozpatrująca oferty dotyczące zakupu eksponatów do zbiorów „Cricoteki”.

„Cricoteka” – Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora finansowany był do 1999 roku z budżetu wojewody krakowskiego, dochodów własnych (wpływy ze sprzedaży biletów wstępu, wydawnictw itp.), dobrowolnych wpłat, darowizn, zapisów od osób prawnych i fizycznych, prowadzonej działalności gospodarczej zgodnie z podstawowymi celami statutowymi (kasety, plakaty, wystawy itp.)

Dnia 21 VI 1993 roku powstała zatem nowa instytucja, różniąca się od pierwszej „Cricoteki” nie tylko nazwą, ale przede wszystkim profilem działalności. Nie oznacza to jednak, że zerwała zupełnie z tamtą „Cricoteką”; wręcz przeciwnie, stała się jej spadkobierczynią, ustrojoną jedynie w nową inną strukturę organizacyjną. Związek Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora z Ośrodkiem Teatru Cricot 2 jest nierozzerwalny i przejawia się w najrozmaitszych formach. Przede wszystkim jednak, dysponuje ogromnym zbiorem archiwaliów, zebranych przez prawie 14 lat istnienia Ośrodka Teatru Cricot 2. W Cricotece pracują osoby zatrudnione jeszcze przez Tade-

³⁵ Na podstawie statutu Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka, 21 IV 1993 r.

usza Kantora, współtworzące historię Ośrodka. To także przy pomocy tych osób możliwe jest wierne przekazywanie idei Tadeusza Kantora.

Najważniejszym zadaniem „Cricoteki” – Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora jest upowszechnianie jego twórczości w stanie niezdeformowanym. Cricoteka realizuje swoje cele przede wszystkim poprzez działalność ekspozycyjną, a także wydawniczą i badawczą. Funkcjonuje, opierając się na wymogu postawionym przez Tadeusza Kantora – bezwzględnej wierności wobec jego dzieła.

W 1995 roku otwarto aneks „Cricoteki” przy ul. Siennej 7, spełniając tym samym ostatnią wolę Kantora.

„Otwarcie Pracowni – Galerii w dniu 10 marca 1995 roku towarzyszyła zrekonstruowana z pewnymi modyfikacjami wystawa, która odbyła się w Galerii Foksal w marcu 1971 roku. (...) Wystawa okazała się umiejętnie dobranym uzupełnieniem wnętrza *atelier*. Realizacja projektu artysty pogodziła bowiem wypełnianie zadania prezentacji sztuki z zachowaniem nie tylko autonomii dzieła, ale i prawa intymności artysty”³⁶.

Spełniono zatem życzenie artysty, powstało autonomiczne muzeum, a wystawa towarzysząca otwarciu, respektowała zasady prezentacji sztuki wytyczone przez Tadeusza Kantora.

W 1993 roku „Cricoteka” uzyskała nowy lokal przy ul. Szczepańskiej 2. Przejęła od Muzeum Historycznego Miasta Krakowa administrowanie pomieszczeniami w latach 1979–1990 wynajmowanymi przez Stowarzyszenie Artystyczne Grupa Krakowska, z których „ze względu na niemożliwy do opłacenia czynsz”³⁷ Grupa zrezygnowała w grudniu 1990 roku. W wyniku uwłaszczenia instytucji, „Cricoteka” stała się właścicielem zarówno sal na parterze „Pałacu pod Krzysztoforami”, jak i piwnic Galerii Krzysztofora od 1957 roku – lokalu wystawowego Grupy Krakowskiej. Skompletowała zatem miejsca, z którymi związany był Tadeusz Kantor – członek Stowarzyszenia Artystycznego Grupa Krakowska. Aktualnie Grupa Krakowska na podstawie umowy użyczenia korzysta z piwnic „Pałacu pod Krzysztoforami”.

W dniu 11 IV 1994 roku na stanowisko dyrektora Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora powołany został dr hab. Krzysztof Pleśniarowicz, pierwszy kierownik administracyjny Ośrodka Teatru Cricot 2 (1978–1980) – teatrolog, pracownik naukowy Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Do najważniejszych zadań „Cricoteki” należy upowszechnianie dzieł stworzonych przez Tadeusza Kantora, zarówno w dziedzinie malarstwa jak i teatru. Najlepiej realizuje to zadanie, wskazane jeszcze przez Tadeusza Kantora prowadzona na szeroką skalę działalność wystawiennicza.

Wystawy prezentujące sztukę Tadeusza Kantora odbywają się w siedzibie „Cricoteki” i jej aneksie Pracowni – Galerii przy ul. Siennej 7, organizowane są także w galeriach i muzeach w Polsce i za granicą. „Cricoteka” prowadzi również współpracę z innymi placówkami, prezentującymi sztukę Tadeusza Kantora, udzielając pomocy merytorycznej, wypożyczając eksponaty i materiały dokumentacyjne.

W latach 1993–1998 w siedzibie „Cricoteki” przy ul. Kanoniczej 5 oraz Pracowni – Galerii przy ul. Siennej 7, odbyły się następujące wystawy:

³⁶ R. Solewski, *Sprawozdanie z działalności Cricoteki za rok 1995*.

³⁷ *Dokumenty i materiały Grupy Krakowskiej* (oprac. J. Chrobak), Tom IV, s. 111.

1993–1994

- „Postacie i przedmioty. Idea Muzeum Teatru Cricot 2”
- „Pokój, do którego powrócił Odys latem 1944”
- „Teatr Tadeusza Kantora”. Fotografie”
- „Krakowskie scenografie Tadeusza Kantora”

1995

- „Fantomy rzeczywistości”
- „Tadeusz Kantor i Jego Teatr”. Fotografie Leszka Dziedzica
- „Klasa szkolna – dzieło zamknięte. Idea Muzeum Teatru Cricot 2”

1996

- „Teatr śmierci. Tadeusz Kantor w fotografiach Maurizio Buscarino”
- „Teatr Cricot 2 – 1955. Wystawa w Procesie”
- „MULTIPART (fragmenty) 25 lat później”

1997

- „Wystawa w 30 rocznicę premiery spektaklu «Kurka Wodna»
- „Balladyna Kantora” – Fotografie Jacka Marii Stokłosa
- „Ambláže konceptualne Tadeusza Kantora”

1998

- „Malarstwo z czasów Akademii”
- „Dziennik z podróży”
- „Kantor. Cyrk śmierci”. Fotografie Maurizio Buscarino
- Wystawa rysunków Tadeusz Kantor ze zbiorów Galerii 86 z Łodzi.

Nawiązując do słynnych wędrowek Teatru Cricot 2, „Cricoteka” prowadzi także działalność wystawienniczą poza granicami Polski, prezentując swoje wystawy nie- rzadko tam, gdzie Tadeusz Kantor przebywał wraz ze swoim teatrem. W miejscach, będących domem dla teatru, który wybrał niezależność, przejawiającą się także w sferze organizacyjnej, bo Cricot 2 nigdy przecież nie stał się instytucją.

W okresie 1993–1999 „Cricoteka” zorganizowała i pokazała swoje wystawy między innymi w:

1993 VI–X	– „Barykady”, Biennale Weneckie, Wenecja
1993 IV–V	– „Wielki Ambalaż XX wieku”, Holenderski Instytut Teatralny, Amsterdam
1994 V–VI	– „Wielki Ambalaż końca XX wieku”, Teatr Satyryczny, Sofia, Sao Paulo
1995 XI –I 1996	– „Kantor Homme de Theatre” Maison de Spectacle – La Bellone, Bruksela
1996 X–XII	– „Tadeusz Kantor Homme de Theatre” Institut International de la Marionette, Charleville-Mezieres
1996 XII	– „Kantor Homme de Theatre, Theatre Garonne, Tuluza
1997 I–III	– „Scena Pamięci 1960–1990”, Madryt
1997 III–VI	– „Scena Pamięci 1960–1990”, Barcelona
1997 VII–VIII	– „Cyrk Śmierci Tadeusza Kantora”, Bolzano

- 1997 IX–X – „Cyrk Śmierci Tadeusza Kantora”, Berlin
 1998 I–II – „Tadeusz Kantor – Dzieło życia”, Marionetteatern, Sztokholm
 1998 IV – „Rysunki Tadeusza Kantora” Muzej Kawaleridze, Kijów
 1998 VI–IX – Wystawa dzieł Tadeusza Kantora, Centre Europeen d’Action
 Artisiwue Contemporaine, Strasburg
 1999 III – „Tadeusz Kantor. Klisze Pamięci”. Galeria Rundetaarn,
 Kopenhaga

Wystawy te, podobnie jak *tourné*e zagraniczne Teatru Cricot 2, finansowane były przez władze miast i placówki zapraszające. Wyjątek stanowią wystawa w Brukseli z 1996 roku oraz wystawa z Kopenhagi z 1999 roku, na które „Cricoteka” otrzymała dotację z Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Uowszechnianie dzieła Tadeusza Kantora przez „Cricotekę” nie kończy się na działalności wystawienniczej. Ośrodek prowadzi współpracę z instytucjami i osobami zainteresowanymi sztuką Tadeusza Kantora, udzielając im informacji merytorycznej, udostępniając zasoby swojego archiwum.

Współuczestniczy przy organizacji wystaw o Tadeuszu Kantorze i Teatrze Cricot 2, poza swoją siedzibą, wypożyczając eksponaty (obiekty teatralne, rysunki, obrazy) ze swoich zbiorów.

Udostępnia zebrane w archiwum teksty Tadeusza Kantora, fotografie, artykuły itp. autorom różnego rodzaju publikacji o twórczości artysty. Organizuje promocje nowych książek traktujących o jego sztuce. Zrealizowano promocję między innymi następujących pozycji:

- 1997 VI – „Kadysz – strofy o Tadeuszu Kantorze” Jan Kott, wydawnictwo „Słowo – Obraz – Terytoria”
 1997 XII – „W cieniu krzesła. Malarstwo i sztuka przedmiotu Tadeusza Kantora” pod red. Tomasza Gryglewicza, wydawnictwo Universitas
 1997 XII – „Deska...” Prof. Mieczysław Porębski, wydawnictwo „Murator”
 1998 I – „Kantor – Artysta końca wieku” Krzysztof Pleśniarowicz, Wydawnictwo Dolnośląskie
 1998 XII – „Tadeusz Kantor. Z archiwum Galerii Foksal” pod red. Małgorzaty Jurkiewicz, Joanny Mytkowskiej, Andrzeja Przywary, wydane przez Galerię Foksal, Warszawa
 1998 IV – Cahier „Tadeusz Kantor. Rysunki z lat 1947–1990” wydane przez Galerię 86, Łódź
 1999 IV – „Grotowski. Źródła, inspiracje, konteksty”, wydawnictwo „Słowo – Obraz – Terytoria”
 1999 – „Motywy hiszpańskie w twórczości Tadeusza Kantora”, wydane przez Instytut Cervantesa, Warszawa

Publikacje te dostępne są w „Cricotece” wraz z wydawnictwami własnymi Ośrodka. Są to między innymi reedycje teczek z rysunkami Tadeusza Kantora, które towarzyszyły każdemu przedstawieniu teatru Cricot 2, a także programów, katalogów, plakatów do spektakli oraz katalogi, publikacje towarzyszące wydarzeniom realizowanym przez „Cricotekę”.

Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora, organizuje także liczne sympozja, sesje naukowe, zjazdy, okolicznościowe spotkania (najczęściej w rocznicę wydarzeń z historii Teatru Cricot 2) dotyczące działalności Tadeusza Kantora i jego teatru.

W grudniu 1995 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim odbyła się międzynarodowa sesja naukowa dotycząca „Dziedzictwa Tadeusza Kantora” zrealizowana przy współpracy z Zakładem Teatru UJ oraz Koła Naukowego Teatrologów UJ.

W 1996 roku odbyły się: w Ośrodku Grotowskiego we Wrocławiu sesje „Konteksty twórczości Tadeusza Kantora” oraz w Hucisku w Domu Twórczości Tadeusza Kantora i Marii Stangret-Kantor, sesja „W cieniu krzesła. Malarstwo i sztuka przedmiotu Tadeusza Kantora”, zrealizowana w kooperacji z Instytutem Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1997 roku ukazała się książka będąca zbiorem materiałów z sesji w Hucisku „W cieniu krzesła. Malarstwo i sztuka przedmiotu Tadeusza Kantora” pod red. Tomasza Grylewicza, wydane przez wydawnictwo „Universitas”.

W siedzibie „Cricoteki” przy ul. Kanoniczej 5 udostępniane są zapisy filmowe spektakli, prób Teatru Cricot 2 oraz wywiadów z Tadeuszem Kantorem w ramach codziennej działalności. „Cricoteka” uzyskała bowiem prawne zezwolenie na upowszechnianie tych materiałów.

Cała działalność „Cricoteki”, organizacje ekspozycji, sympozjów, sesji naukowych, spotkań, promocji, pokazów filmów itd. opiera się głównie na korzystaniu z zasobów, uznanego przez Tadeusza Kantora za najważniejszy dział, Ośrodka Teatru Cricot 2, tworzonoego przez specjalistów Archiwum.

Opracowywanie tego ogromnego zbioru jest także jednym z głównych zadań „Cricoteki”. Ciągłe tworzone i uzupełniane są: Katalog Zbiorów „Cricoteki”, Katalog Twórczości Plastycznej Tadeusza Kantora, a także opracowywane są: Filmografia i Bibliografia Tadeusza Kantora.

„Opracowywana w Cricotece bibliografia Tadeusza Kantora będzie miała rozmiar sporej książki. Niewiele znajdziemy we współczesnej kulturze polskiej zjawisk skomentowanych tak bogato i tak różnorodnie...”³⁸.

W tym samym artykule Krzysztof Pleśniarowicz zadał pytanie:

„(...) czy uda się utrwalić pamięć tamtych przeżyć, ocalić ślad spotkań, w których braliśmy udział – zjednoczeni w najbardziej bodaj światowej spośród teatralnych widowni naszych czasów?”³⁹.

Sam także na nie odpowiedział, cytując Petera Brooka:

„Kantor jest światłem (...) Aby energia tego światła nie zaginęła i nie rozplynęła się w przestrzeni, należy uczynić znacznie więcej aniżeli tylko starać się zachować w ponurych archiwach zdjęcia i dokumenty”⁴⁰.

„Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka, istniejący od 1993 roku, urzeczywistnia marzenia Tadeusza Kantora o «żywym archiwum», dopóki bowiem materiały ze zbiorów oglądać będą światło dzienne, pozwalając czerpać z siebie «(...) energię tego światła (...)»⁴¹, dotąd będą żyć idee twórczości Tadeusza Kantora”.

³⁸ K. Pleśniarowicz, *Kantora Teatr Świata*, Pismo Stowarzyszenia Autorów Polskich w Krakowie SUPLEMENT nr 14, grudzień 1991 r.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże.

Bibliografia

- Bereś J., *O awangardzie w Polsce i w Krakowie*. Dokumenty i materiały Grupy Krakowskiej. Cele i założenia wystawy „Idee Teatru Cricot 2” (nazwa robocza), maszynopis, Archiwa BWA, 1979.
- Ciesielski A., *Ostatnie dzieło Kantora*, „Czas Krakowski”, nr 25, 30 I 1991 r.
- Kantor T., *Teatr Cricot 2 1955–1988*, informator, Kraków 1988.
- Pleśniarowicz K., *Kantor – Artysta końca wieku*, Wrocław 1998.
- Pleśniarowicz K., *Kantora Teatr Świata*, Pismo Stowarzyszenia Autorów Polskich w Krakowie, SUPLEMENT nr 14, grudzień 1991 r.
- Tyszką J., *Chocholi taniec*, „Gazeta Wyborcza” nr 169 AV, 20 VII 1992 r.

Summary

The author presents contemporary and historical activity and management aspects of Cricoteka in Kraków.